

TÜRKİYE İLE İSLÂM ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ VE SANAYİLEŞME GAYRETLERİ

Prof. Dr. Sabahaddin ZAIM (*)

I. GİRİŞ

Son on yıl içinde İslâm ülkeleri arasında iktisadî işbirliği hızlanmıştır. Türkiye yönünden bu işbirliği RCD ile başlamış ve OİC'ye ve İslâm Kalkınma Bankası'na üye olmasıyla gelişmiştir. 42 İslâm ülkesinden 10'u OPEC mensubu petrol üreten ülkeler olup, geniş bir yatırım ve tüketim potansiyeline sahiptir ve çoğu Türkiye'nin komşularıdır. İmalât ve inşaat sanayiinde ve gıda maddeleri üretiminde ihracat potansiyeli olan Türkiye'nin, bu yatırım ve tüketim pazarlarına girme imkânı vardır ve son beş yılda inşaat sektörü, son altı ay içinde ise sanayi ve gıda mamulleri ihracatçıları tarafından bu imkânlar zorlanmaya başlamıştır.

Bu on OPEC ülkesinden Suudi Arabistan, Kuveyt ve Libya'nın tüketim maddeleri talebi, bir nevi reexport - kabiliyetleri sebebiyle kendi nüfusunun talep kapasitesini aşan bir özellik arz etmektedir. Suudi Arabistan'da Cidde, Mekke ve Medine'nin hac ve umre merasimleri dolayısıyla, Libya'da Trablusgarb'ın Orta Afrika'nın limanı olması sebebiyle, buralara sevkedilen mallar diğer İslâm ülkelerine akmaktadır. Kuveyt'in ticarî sahadaki becerikliliği ile reexport kabiliyeti yüksektir.

(*) Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesinde öğretim üyesi olup, 1981 ve 1982 yıllarında Suudi Arabistan'da Cidde'de Kral Abdüllâziz Üniversitesinde misafir profesör olarak ders vermiş ve araştırmalar yapmıştır.

Bu makalede 3 konu üzeriânde durulacaktır :

- Türkiye'nin kısa ve uzun vadede ihracatını arttırıcı tedbirler,
- Uzun vadeli tedbirler içinde sanayi, ticaret ve finansman sahasında işbirliğini arttırmak için gerekli çalışma sahalari,
- İslâm ülkeleri arasında işbirliğini engelleyen faktörler.

1980 - 1981 yılında Cidde, Melik Abdullaziz Üniversitesinde misafir profesör olarak bulunmam sebebiyle görüşlerim bir kısım şahsî müşahadelerime dayanmaktadır :

1 — Ticarî münasebeuilerin en üst siyasi düzeyden başlatılması lâzımdır. Suudi Arabistan Kralının İngiltere, Fransa ve İspanya'ya davetinde misafir heyeti 1981 Haziranında görülmemiş merasimlerle karşılama hususunda Batılı ülkelerin birbiriyle yarışması bunun bir örneğidir. Bu ziyaret sırasında bir televizyon mülâkatında İngiliz Ticaret Bakanının cevabı örnektir.

(Soru : Bu ziyaretin ticarî münasebetlerimiz üzerinde müspet tesirleri olacak mıdır? Cevap : İki ülke arasındaki ticarî münasebetlerin gelişmesi, en üst düzeydeki siyasi münasebetlerin gelişmesinin tabii bir sonucu olarak ortaya çıkar).

Buradan bizim için çıkacak ders şudur : OPEC ülkeleriyle ve en başta körfez ülkeleriyle siyasi münasebetleri süratle geliştirmek için üst düzeyde karşılıklı ziyaretlerle, müsait bir ortam hazırlamak gerekir. Son yıllarda Pakistan bu yönde gayret göstermiş ve başarılı olmuştur.

9 - 11 Eylül 1981'de Kuveyt Emiri'nin Türkiye'yi ziyareti Türkiye yönünden güzel bir başlangıçtır. Bu gibi ziyaretlerin çok sıklaştırılması gerekir ve genel ortam bizim için buna müsaittir. Suudi Arabistan bugün dünyanın önemli bir finans merkezidir. Bu ülkeye hergün üst düzeyde siyasi misafirler gelir, gider. Japon Kralından, İngiltere Kraliçesine, Fransız Cumhurbaşkanından Alman Başbakanına kadar. Türkiye komşu İslâm ülkeleri liderlerini davet ve ziyaret hususunda ağır davranmıştır, ihmal göstermiştir. Sayın Başbakan Ulusu'nun İran - Irak probleminde iyi niyet heyetinde aktif görev alması müspet bir davranış olmuştur. Lâkin Devlet Reisleri seviyesinde başlayan direkt münasebetlere ihtiyaç vardır.

2 — Körfez ülkelerinde piyasa ekonomisi hâkimdir. Rekâbet şiddetli olduğundan ülkelerin müteşebbisleri toplu, koordineli ve organize halde piyasaya girmektedir. 1981'in son aylarında Türk müteşebbislerinden Cidde piyasasına gelenler çoğalmıştır. Lâkin müteşebbisler münferit, birbirinden habersiz gelmektedir. Herbiri ayrı temsilcilik kurmaya çalıştığından masrafları çoğalmakta, bazan da farkında olmadan birbiriyle râkip duruma düşmektedirler. Halbuki piyasa hacmi geniştir. Bizimkilerin hepsi birleşse, talebin ancak bir kısmını karşılayabilir. Cidde'de Çin, Kore, İspanya gibi ülkeler Ticaret Merkezleri kurmuşlardır. Türkiye'nin de çeşitli bölgelerde (Cidde, Kuveyt, Trablusgarp, Bağdat gibi) birer Ticaret Merkezi kurması gerekir. Model olarak : özel ve kamu sektörünün hissedar olduğu bir pazarlama şirketi düşünülebilir. Merkezin başında Arapça, İngilizce bilen, mahalli piyasayı tanıyan tecrübeli menager'e maaş - prim verilir. Bu şirkette *müteahhitler*, *Tüccarlar* ve *Sanayiciler* gruplar olarak yer alır. Meselâ Koç ve Sabancı Holding gibi Türkiye iç piyasasındaki rakiplerin, bu pazarlama şirketinde birlikte mücadele vermesi gerekir. Batı bunun örneklerini vermiştir. Almanya'da rekâbet halindeki ilaç sanayii İstanbul'a birleşik ilaç sanayii olarak gelmiştir. Pazarlama şirketi Suudi Arabistan piyasasını devamlı tarar, ihaleleri takip eder, ilgili firmaları vaktinde haberdar ederek devreye sokar, onlara temsilcilikler bulur v.s. Yönetim tarzı itibarıyla bu ülkelerde şahsî dostlukların büyük ve müsbet rolü vardır. Daimî temsilcilik bu imkânları sağlayabilir.

3 — Sektörler olarak su, meyva suları, gıda maddeleri, et, taze meyve piyasaları bazı şartların yerine getirilmesi halinde müsaittir. Suudi Arabistan'da su pazarına girmekte henüz vakit geçmiş değildir. Umumiyetle tatlılaştırılmış deniz suyu kullanma suyu olarak, tasfiye edilmiş kuyu suları da içme suyu olarak kullanılmaktadır. Fakat şişe sularına talep yine de yüksektir. Ciddî ve büyük bir teşebbüsün bu işe el atması başarılı sonuç verebilir.

Meyve suları, taze meyve ve gıda pazarı da müsaittir. Ticaret Merkezi, uygun kanalları bulup, referansla iyi temsilciliklerin seçilmesinde yardımcı olabilir. Çünkü Suudi Arabistan'da ticaret kesiminde yabancı sermayeye izin verilmez. Bir Suudi Arabistanlı firma ile iş yapmak gerekir. Bu seçimin çok dikkatli ve isabetli yapıl-

ması lâzımdır. Ticaret Merkezi bu fonksiyonu yapabilirse başarı sağlanır. Sanayi ve İnşaat kesiminde yabancı ortaklık söz konusudur.

4 — Müteahhitlik sahasında İslâm ülkelerinde ikisi kamu kuruluşu olan 65 firma tarafından yaklaşık 9 milyar Dolara varan iş alınmıştır. Firmalardan 34'ü Libya'da, 14'ü Suudi Arabistan'da, diğerleri Irak, Kuveyt, Abudabi ve Ürdün'de çalışmaktadır (*). Bu sahada :

a — Müteahhit firmalar arasında koordinasyonun artırılması,

b — Teminat mektubu v.s. gibi finansman kolaylıkları sağlanması, firmalarımızın iş alabilmesi için gereklidir. Başlangıçta proje ve kontrol firması olarak girmek uzmanlarca tavsiye edilmektedir. Fakat, taahhüt işinden sağlanacak işveren döviz geliri, vergi çıktıktan sonra % 3.5 civarında olup çok cüz'üdür. İnşaat sektörünün esas faydası dolaylıdır : 1 — Türk işçisine iş sağlamak, 2 — İnşaat malzemesini ihraç etmek, 3 — Karşılıklı teknoloji transferinde aracı olmak. İnşaat sektörü işgücüne iş sağlama sahasında başarılı olmuştur. Bölgedeki işgücünün % 60'ı Türk firmalarınca istihdam edilmektedir. Lâkin malzeme ihracında henüz başarılı değildir. Halbuki döviz geliri yönünden, aslan payı malzemededir. Bunun için :

a — Devletin fiyat rekâbetini sağlamak yönünden gerekirse sübvansiyona başvurması,

b — Türkiye'den malzeme tedarikinin koordine edilmesi. Bilhassa kamu kesiminden demir - çimento ihracında bürokratik engellerin ve zaman kaybının önlenmesi için müteahhit karşısında tek bir *muhatap* bulundurup, onun vasıtasıyla ihtiyaçların süratle temini, veya, büyük dış pazar merkezlerinde (Trablusgarp, Cidde gibi) demir - çimento v.b. depolama merkezi kurarak Türk müteahhidine mahallinde ve anında mal arzının sağlanması.

Fiyat rekâbeti ve tedarik kolaylığı sağlanamazsa ve malzeme talebi dış pazardan sağlanırsa, müteahhitlik faaliyetinin sadece işçiliği ve hamallığı bizde kalmış olur.

(*) Ayrıca, son bir yıl içinde 300 Türk firması, Orta - Doğu pazarına girmek için Maliye Bakanlığı'ndan izin almış bulunmaktadır.

Bugün sanayi mamullerimiz için en büyük ihraç pazarı dışarda iş almış olan kendi müteahhitlerimizdir. Bunların sağlayacağı ihraç potansiyeli, bütün dış ticaret hacmimize muadil olur ve dış ticareti 2 misline çıkarabilir. Üstelik alıcı da yabancı firma yerine kendi firmamız olur. Bu sebeple son aylarda, Türk müteahhitlerinin büyük işler aldığını gören, batılı sanayicilerin, malzeme pazarını elinde tutabilmek için, Türkiye'de inşaat malzemesi yatırımlarına, işbirliğine veya ortaklığına girme teşebbüslerinde buldukları görülmektedir.

Smaî ihracat potansiyelimizin artırılmasında en büyük müşterinin dışarda iş alan müteahhitlerimiz olduğunun bilincine varmak ve belirtilen tedbirlerin ve benzerlerinin alınmasında acele etmeliyiz. Zira Orta - Doğuda iş alan yabancı firmalar, projelerini detayıyla prefabrik modele göre kendi ülkesinde plânlamakta, mermer kaplamadan pencere pervazına, cam'dan kapısına kadar bütün malzemeleri vagonlarla ülkesinden gemilere yükleyip treylerle inşaat mahalline getirmekte ve numarasına göre yerine yerleştirmektedir.

Türkiye'nin Orta - Doğu İslâm ülkelerine ihracatı 1980'de 560 milyon dolardır.

135 milyon dolar	Irak'a
103 "	Suriye'ye
85 "	İran'a
60 "	Libya'ya
50 "	Kuveyt'e
48 "	Ürdün'e
43.5 "	Suudi Arabistan'a
20 "	Mısır'a
13 "	Tunus'a ihracat yapılmıştır.

Türkiye'nin Orta - Doğu ülkelerindeki ithalât payı 1980'de % 11 civarındadır. 1982'de % 25'e çıkması melhuzdur. İhracatta 1980'de tarım ürünleri payı % 57.4'ten 1981'de % 49.5'e düşerken, sanayi ürünleri payı % 34.7'den % 45.8'e yükselmiştir.

5 — Bankacılık hizmetlerinin ve finansman imkânlarının geliştirilmesi için uzun vadeli yanında kısa vadeli tedbirlere ihti-

yaç vardır. Meselâ Suudi Arabistan Merkez Bankasının (Saudi Monetary Agency) İş Bankasını, teminat mektubu kabul edilecek bankalar listesine katması bu yönde atılmış başarılı bir adımdır. Türkiye'ye para transfer muamelesi hususunda belirli bankalarla anlaşmalar yapılmak zorunludur. Meselâ İş, Yapı ve Kredi, Vakıflar, Anadolu Bankası, Bank El Cezire ile anlaşma yapmıştır. 10 günde direk para transferi sağlamaktadırlar. Bu yapılmadığı takdirde para transferi Amerikan, İngiliz veya Fransız bankaları aracılığıyla o ülke üzerinde yapılmakta ve süre 2 ayı bulmaktadır. Hisarbank'ın Kuveyt'te şube açması teşebbüsü bu sahada olumlu bir adımdır.

İslâm ülkelerindeki işçilerin tasarruf gücü Batı Avrupa'dakilere kıyasen 3-4 kat daha yüksektir. Çünkü buradaki işçiler bekârdır, yani yanlarında aileleri yoktur. Kendilerine umumiyetle lojman ve yemek verilmektedir ve tüketim imkânları çok sınırlıdır. Elde ettikleri gelirin bazan % 90 - 95'ini tasarruf etmek imkânına sahiptir. Bu tasarruf gücünü değerlendirici anlaşmaların gecikmeden artırılması icap eder. İslâm ülkelerinde çalışan işgücünün Sosyal Sigorta kapsamına alınması yolundaki teşebbüs de olumlu bir girişimdir. Suudi Arabistan, Libya, Irak, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi OPEC ülkelerine İş Bulma Kurumu aracılığıyla giden işçi sayısı 110 bini buluyor. Bu sayının iki yılda 300 bine çıkması umuluyor. Libya hariç hiçbirisiyle sosyal güvenlik sözleşmesi yoktur. Hazırlanan tasarıya göre, 506 sayılı kanunda yapılacak tadilatla, sigorta primleri işveren tarafından bizzat S.S.K.'na yatırılacak ve işçi ve buradaki ailesi bütün risklere karşı S.S.K. haklarının hepsinden faydalanacaktır (Hastalık, iş kaası, analık v.s.). OIC, Ankara merkezi, işçi mübadelesi ve sosyal güvenlik konusunda çalışarak bir sosyal güvenlik modeli geliştirmektedir. İslâm ülkelerinde çalışan işgücünün çeşitli konularına eğilerek, ilgili ülkelerin mevzuatına uygun tedbirler üzerinde düşünmek gerekir. Kore firmalarının askerlik hizmetine sayılmak üzere düşük ücretle işçi çalıştırmaları inşaat sektöründe durumlarını kuvvetlendirmiştir. Bizim de Kore örneği ve bedelli askerlik ilkesi dikkate alınarak belirli şartlarda askerlik hizmetine sayılacak şekilde işgücüne hizmet arzı imkânları üzerinde düşünülmesi akla gelen bir husustur. Bu konunun fizibilitesinin incelenmesi bir teklif olarak ileri sürülebilir.

Uzun vadede en önemli husus işbirliğini engelleyici konuların giderilmesidir. Bunların önemlileri şunlardır :

- 1 — Enfrastrüktürel faktörler
  - a — Ulaşım güçlükleri, liman, depolama güçlükleri,
  - b — Haberleşme güçlükleri,
- 2 — Enstitusyonel faktörler
  - a — Finans,
  - b — Pazarlama,
  - c — Teşvik, araştırma, servis hizmetleri.
- 3 — Bünyevi faktörler
  - a — Milletlerarası ekonomiye sanayici ülkelerin hâkimiyeti,
  - b — Üretimde benzerlik,
  - c — Tarihi, müstemlekecilik gelenekleri, bunların cemiyetteki kalıntıları.
- 4 — Siyasî faktörler
  - a — Siyasî uyumsuzluklar,
  - b — Sınırlayıcı ve mütenakız tatbikatlar.
(— İktisadî, malî, nakdî, ticarî, dış ticaret, yatırım siyasetlerinde müşterek gayretleri baltalıyor.)
- 5 — a — Kültürel sahada işbirliği yapılamayışı, kültür emperyalizminin ayırıcı tesirleri,
b — İslâmî şuurlaşmada zaaf,
c — Lisan - dil - anlaşma güçlüğü.

Bu engelleri gidermek için İslâm ülkeleri dezorganize, dağınık durumdan kurtularak işbirliğini sağlayıcı organlar kurmağa başlamışlardır. Bunların başlıcaları :

- 1 — OIC (İslâm Ülkeleri Konferansı)
- 2 — IDB (İslâm Kalkınma Bankası)
- 3 — İslâm Ticaret Odaları, Sanayi ve Borsalar Birliği, Karachi),
- 4 — Teknik ve Meslekî Eğitim Merkezi (Dacca),
- 5 — İslâm Ticaret Merkezi (Fas - Tanca),
- 6 — İstatistik İktisadî ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (Ankara),

- 7 — İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Merkezi (İstanbul),
8 — İslâm, İlim, Teknoloji ve Gelişme Vakfı (Cidde),

Bu kuruluşlar vasıtasıyla muhtelif sahalarda işbirliği faaliyetleri hızlanmıştır :

- 1 — Zirve konferansları,
2 — Dış İşleri Bakanları toplantıları,
3 — Merkez Bankası guvernörleri toplantıları,
4 — Para otoritelerinin toplantıları,
5 — İstatistik merkezlerinin toplantıları,
6 — Gıda - tarım komitesi toplantıları
7 — Müşterek yatırımlar komitesi toplantıları,
8 — İktisadî - teknik konularda bankaların toplantıları,
9 — Yıllık ticaret fuarları.

Bunların dışında özel organlar arasında;

- 1 — İslâm Bankaları Birliği (Kahire - Cidde),
2 — Rabitatül Âlemi İslâm (Mekke),
3 — Mutemerül Âlemi İslâm (Karachi) zikredilebilir.

İslâm Bankalar Birliği ve Üniversiteler tarafından 1981'de Kıbrıs Türk kesiminde Lefkoşe'de Milletlerarası İslâm Banka ve Ekonomisi Enstitüsü kurulmuştur. IDB içinde de 1981'de bir İktisadî Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Her iki kuruluş aralarında işbölümü ve işbirliği yapacaklardır.

Ayrıca kültürel sahada hicretin 15. asrını kutlama programları yapılmaktadır.

Yine İslâm Birliğine tekaddüm eden devrelerde muhtelif petrol üreten İslâm ülkelerinde İslâm ülkelerini finanse etmek için muhtelif yardım fonları kurulmuştur.

- Suudi Arabistan Yardım Fonu,
Kuveyt Yardım Fonu,
Ebu Dabi Yardım Fonu,
Irak Yardım Fonu, v.b. gibi.

II — Uzun vadeli tedbirler içinde tarım, sanayi, ticaret ve finansman sahasında işbirliğini artırıcı tedbirler üzerinde halen ça-

lışılmaktadır. İslâm ülkeleri ve tahsisen OPEC ülkeleri ile müşterek yatırım projeleri geliştirip uygulamak, Türkiye'nin sanayi potansiyeli ile OPEC ülkelerinin finans ve pazar potansiyelini birleştirmek suretiyle faydalı sonuçlar sağlayabilir.

Türkiye - İran ve Pakistan'ın RCD çerçevesi içinde başlattığı bu model OPEC ülkeleri ile çok daha iyi gelişebilir. Bu konuda sanayi potansiyeli olan Mısır, Pakistan, İran, Cezayir gibi ülkelerle yatırım gücü olan ülkeler arasında makro seviyede bir çalışmaya ihtiyaç vardır ve OIC çerçevesinde beş konuda üç organ tarafından çalışmalara başlanmıştır :

- 1 — İslâm ülkelerinin sanayi potansiyelini ve yapısını incelemek, aralarında işbirliğini sağlamak için milli seviyede ve bölge seviyesinde gelişme imkânlarını araştırmak,
- 2 — Müşterek yatırım projeleri geliştirip uygulamak,
- 3 — Yatırım garantisi sağlamak,
- 4 — Anlaşmazlıkların halli için bir organ kurmak.

Bu konularda OIC tarafından Ankara İktisat ve Karachi Ticaret Odaları merkezleri ile IDB görevlendirilmiştir.

1) Birinci konu ile ilgili olarak *Ankara* merkezinin 5 yıllık çalışma programında şu konular vardır : a — İslâm ülkelerinin sanayi yapısını ve gelişme imkânlarını incelemek;

b — Sanayileşme plan, program ve politikalarını incelemek;

c — Yatırım faaliyetleri, politikaları, mülkiyet durumu, milletlerarası uzmanlık ve müşavirlik hizmetleri ve teknoloji transferi konularında inceleme yapmak;

d — Finansman ihtiyaçlarını, potansiyelini ve teşvik imkânlarını, sermaye birikimi potansiyelini incelemek;

Bu konularda Ankara merkezi IDB ve UNIDO ile işbirliği yapacaktır. Bu hususlarda IDB içinde yeni kurulan *İktisadî Araştırma Enstitüsü* görev alabilir.

2) *Müşterek Yatırımlar Komitesi*

10. Dış İşleri Bakanlar Konferansı tarafından tavsiye edilerek kurulan Müşterek Yatırımlar İstişare Komitesi ilk toplantısını Eylül

1980'de Cidde'de yapmıştır. Bütün iktisadî kesimlerde müşterek projeler ve yatırımlara girişilmesi tavsiye edilmiştir.

a — Tarım ve gıda üretimi sahasında (gıda maddeleri üretimi, canlı hayvan, tavukçuluk, balıkçılık, süt mamulleri, yem, tohum ıslâhı araştırma ve zirai eğitim).

b — Sanayi (gemi inşa, ulaşım vasıtaları, yedek parça, mühendislik malzemeleri, inşaat malzemeleri, kimyevî maddeler, gübre, petro - kimya, elektronik, tekstil, ilâç üretimi ve tıbbî cihazlar).

c — Ticaret, programlama, araştırma;

d — Hizmetler (turizm, bankacılık, sigorta, yönetim ve istişare hizmetleri).

e — Enfrastrüktür (elektrifikasyon, sulama) realizasyonu için gerekli organın kurulması.

Bu konuların takibi için Dış İşleri Konferansı IDB'yi ve İslâm Ülkeleri Odalar Birliğini görevlendirmiştir.

f — OIC genel sekreterliği işbirliği yapılacak bütün sektör isimlerini üye ülkelere sirküle etmiş ve katılma niyet ve arzularını bir raporla bildirmelerini istemiştir :

Ülkeler, hangi şekilde müşterek yatırımlara katılacaklarını :

— Fizikî inputlar (ham madde, ara ve nihai mamuller, fabrika, makine ve yedek parça),

— Teknik expertiz,

— Potansiyel teşebbüs mahalleri,

— Özel tercihler ve finansman konularındaki durumlarını ve katılma şeklini :

(Ortaklık, üretime iştirak, ihracat konusunda muafiyet ve imtiyazlar, ihracat kolaylıkları ve benzeri hususlardaki durumlarını) bildireceklerdir. Gelen cevapların değerlendirilmesi alt sektörler göre incelenmesi hususunda İstişare Komitesi, IDB, Ankara Merkezi ve Karachi Odalar Birliği Merkezini birer rapor yazmakla görevlendirmiştir. Bu raporlar İstişare Komitesinin gelecek toplantılarında incelenecektir. Gelecek taleplere göre, mevcut finansman imkânlarının dağılım şeklinin etüdü gerekmektedir.

3) Yatırım Garantisi

3. Zirve Konferansında, yatırımların teşvik, himaye ve garantisi için OIC'ye bağlı bir İslâmi organ kurulması kararlaştırılmış; Dış İşleri Konferansında bu karar onaylanmıştır. Bu organ yatırımların, tarafların ülkelerinde sigorta edilmesini deruhte edecektir. Bu husus anlaşma metnine ve İslâmi esaslara uygun olacaktır.

4) Uyuşmazlık Komitesi

Zirve konferansında, uyuşmazlıkların halli için bir komite kurulması da kararlaştırılmıştır.

5) Zirve konferansında, bunlardan gayri bir de, İslâm ülkeleri gemi sahipleri birliği kurulması da karara bağlanmıştır.

III — Uzun vadeli sanayileşme çalışmaları sahasında şu hususların inceleme konusu olarak ele alınması faydalı ve hattâ zarurîdir.

1 — Sanayileşme modeli olarak her ülke için kabulü zarurî bir tek model üzerinde birleşmek şu merhalede şart değildir. Çünkü İslâm ülkelerinin iktisadî ve siyasî rejimleri farklıdır. Müşterek projelerde Japon modelinde olduğu gibi ileriye dönük mukayeseli avantajlar teorisi esas alınabilir. Fakat uzun vadeli bir inceleme konusu olarak İslâm ekonomik modeli çerçevesinde, İslâmın sanayileşme modeli üzerinde çalışılırsa, projelerin seçiminde müşterek ölçüler geliştirilebilir.

2 — İslâm ülkeleri ulaşım kolaylığı yönünden bölgelere ayrılarak bölgeler itibariyle sektörlerarası denge prensibi benimsenebilirse sektör tercihleri buna göre yapılır ve plânlama teknikleri buna göre düzenlenebilir.

3 — Müşterek bir otomotiv sanayii ve harp sanayii projesi üzerinde çalışılması ve fizibilite incelemeleri yapılması son derece lüzumludur. Halen otomotiv projesiyle ilgili bir teklif IDB'de incelenmektedir.

4 — Finansman kaynakları yönünden :

IDB'nin kullandığı İslâmi finansman modelleri içinde en çok ortaklık (equity) sistemi kullanılmıştır. Kâra iştirak sistemini (pro-

fit - sharing) geliştirici tedbirler alınmalıdır. IDB dışında özel sektör olarak kurulan ve İslâm Bankaları Birliği içinde teşkilâtlanan İslâm bankaları modeli geliştirilerek, profit-sharing esasına dayalı finansman imkânlarıyla yatırımların teşvik edilmesi esası üzerinde durulmalıdır. 1981 Mayıs'ında Almanya'da Baden - Baden toplantısında İslâm Bankaları Birliğiyle Batı bankaları arasında yapılan simpozyumda bu konu tartışılmış, profit-sharing sisteminin Batı ülkeleri için dahi uygunluğu savunulmuştur.

5 — İslâm ülkeleri arasındaki müşterek tedbirlerde enfastrüktür yatırımlara öncelik verilmelidir. Ulaşım (kara - deniz - hava) ve telekomünikasyon (telefon - telgraf - telex sistemi - posta) münasebeti İslâm ülkeleri arasında süratle geliştirilmelidir.

6 — Plânlama modelleri, bölge ve şehir plânlamasıyla takviye edilmeli, organize sanayi bölgeleri geliştirilmelidir. Bu sahada çalışmalarla ihtiyaç vardır.

7 — Endüstriyel münasebetlerde sosyal adaleti sağlamak için İslâm ekonomik modeli içinde uygun bir sistemin geliştirilmesine çalışılmalıdır. Batı sendikacılık modelinin uygulandığı İslâm ülkelerinde de bu model pek başarılı olamamıştır.

8 — Vasıflı işgücü, bilhassa az nüfuslu petrol üretici ülkelerde en önemli meseledir. Batı ülkelerine beyin göçü meselesinin tartışıldığı 1976 Riyat teknoloji konferansında İslâm ülkeleri arası bir *İnsan - Bankası* kurulması fikri benimsenmiştir. Halen OIC, Dacca Merkezi ve Ankara Merkezi bu konu üzerinde çalışmaktadır.

9 — Standardizasyon : Müşterek yatırımların gelişmesi için, ilgili İslâm ülkeleri arasında standartlarda işbirliğine gidilmesi, sanayide işbirliği yönünden önemli bir husustur. TSE bu konuda öncülük yapmalıdır. Esasen TSE böyle bir kongreyi toplamak için teşebbüs halindedir.

10 — Prodüktiviteyi arttırıcı tedbirler yönünden İslâm ülkeleri arasında teknoloji transferine, know-how alış-verişine gidilmesi ve MPM'ler arası işbirliği yapılması gerekmektedir.

11 — Teknolojik araştırmalarda işbirliğine gidilmesi de önemli bir konudur. TÜBİTAK'ın diğer araştırma merkezleri ile işbirliği

imkânları araştırılmalıdır. Suudi Arabistan Araştırma Merkezi halen araştırma modellerini USA'dan yönetilen bilgisayar sistemine bağlamıştır. İslâm ülkeleri arasında işbirliğini çoğaltmak gerekir. Cidde'de bulunan İlim ve Teknoloji Araştırma Merkezi bu amaç'la kurulmuştur.

12 — Pazarlama konusu : Müşterek yatırımlar pazarlama sahasında işbirliği ile birlikte geliştirilmelidir. Bu sahada Ankara; Karachi ve Tanca araştırma merkezlerinin işbirliği içinde çalışmalarını geliştirmelerine şiddetle ihtiyaç vardır.

SONUÇ

İslâm ülkeleri arasında muhtelif kademelerde, çeşitli sahalarda teşkilâtlanma ve işbirliği gayretleri başlamıştır. Yakın bir gelecekte bu sahada büyük gelişmeler olacağı ve Türkiye'nin de aktif bir rol oynayacağı kuvvetle ümit edilmektedir.

